

Erma Ramić-Kunić, MA

MJESTO MLETAČKOG EVANĐELJA MEĐU DRUGIM RUKOPISIMA BOSANSKE SREDNJOVJEKOVNE PISMENOSTI

Sažetak

Mletački zbornik jedan je od tri sačuvana zbornika bosanske srednjovjekovne pismenosti. Pisan je krajem 14. ili početkom 15. stoljeća. Na jezičkom nivou pokazuje sve karakteristične osobine bosanskih kodeksa. U ovom će se radu ispitati utjecaj četvrte redakcije slavenskog prijevoda Evanđelja na rukopis Mletačkog evanđelja. Analiza leksičkih varijanti Mletačkog evanđelja ukazuje na njegove podudarnosti s Čajničkim evanđeljem (u okviru drugog predloška), Daničićevim (Nik.b), Kopitarovim, a nisu rijetka slaganja ni s Pripkovićevim i Sofijskim evanđeljem.

Ključne riječi: Mletačko evanđelje, Čajničko evanđelje, Daničićevo evanđelje, bosanska redakcija, četvrta redakcija.

Uvod

U bosanskoj srednjovjekovnoj književnosti sačuvana su tri zbornika: *Hvalov*, *Mletački* i *Radosavljev zbornik*. Mletački zbornik najvjerovatnije potječe s kraja 14. ili, što je vjerovatnije, s početka 15. stoljeća (Kuna 2008: 164). Kodeks nije sačuvan u cijelosti, nije poznato ni ko mu je pisar, ali se na osnovu izrazite ikavizacije teksta i drugih dijalektalnih crta može pretpostaviti da je poticao s jugozapadnijeg dijela bosanskog područja (Kuna 2008: 165). Na osnovu bogate iluminacije rukopisa Herta Kuna (2008: 164) zaključuje da je naručilac bio neka značajna osoba, a pritom odbacujući mogućnost da se radi o nekom od članova bosanske kraljevske porodice. Iluminacija Mletačkog zbornika dosta podsjeća na iluminaciju u Daničićevom i Nikoljskom evanđelju. U jezičkom pogledu rukopis je inoviran što se da zaključiti na osnovu brojnih primjera vokalizacije poluglasa, promjene *v* u *u*, a zabilježen je određen broj leksema s promjenom *l* u *o*¹ te inovacije na morfološkom nivou.

U ovom će se radu ukazati na neke leksičke odlike Mletačkog evanđelja s obzirom na to da u dosadašnjoj literaturi leksički nivo ovog rukopisa nije detaljnije proučen.

Leksičke odlike Mletačkog evanđelja

U tekstu Mletačkog evanđelja (u daljem tekstu Mlet.) varira upotreba arhaične i inovirane leksike. S jedne strane zabilježene su određene lekseme karakteristične za preslavski književni centar, dok s druge strane Mlet. dobro čuva i neke leksičke arhaizme poput drugih bosanskih rukopisa koje odlikuje visok stepen konzervativnosti. U izboru pojedinih leksičkih oblika Mlet. najviše sličnosti pokazuje s drugim (mlađim) predloškom Čajničkog evanđelja, Daničićevim evanđeljem, a zabilježene su i bitne podudarnosti s Kopitarovim bosanskim četveroevanđeljem, Pripkovićevim i Sofijskim te rjeđe s Evanđeljem iz Dovolje. Broj preslavizama u Mlet. sveden

¹ S. Pellusi (1991: 87) bilježi šest primjera promjene *l* u *o*: тсоцоу (130v), скоуднонн (129v), оумнѡаоннцоу (119r), всоми (136r), аочѣтъ (237v), аокани (264v).

je na svega šest leksičkih varijanti od ukupno 125 primjera koje Tatjana Slavova (1989) identificira kao leksiku karakterističnu za djelovanje preslavskog književnog centra.² U Mlet. nisu zabilježeni neki od najkarakterističnijih preslavizama poput *право, странж, съборнште, съборъ* pa tekst Mlet., najvjerovatnije, nema dublje podudarnosti s tekstovima koje Voskresenski (1894) određuje kao drugu redakciju (T2) slavenskog prijevoda evanđelja. Neki od zabilješених preslavizama u Mlet. prisutni su već u kanonskim staroslavenskim rukopisima. Tako je npr. *жнзнь* u Mt. 25:46 zabilježen je već u Ass., a kanonska evanđelja poznaju i varijante *оставленне* i *ωтпущенне*. Osim toga, leksemu *коньць* naslijeđuje i većina rukopisa koje je Voskresenski svrstao u treću (T3) i četvrtu redakciju (T4) slavenskog prijevoda evanđelja.

Mt. 25:46 *жнзнь* Čajn., Pripk., Mlet., *жн* Mir., Vuk., Crk., Hil., Bd. kao Ass. | *жнвоть* Vrut., Dovolj., Hval., Kop., Nik., Div., Sof., Rh., Mr.;

Mt. 22:19 *златнцѣ кнношѣнѣю* Mlet., *златнцѣ кнноснѣю* Kop., *златнцѣ кннѣснѣя* Trn., *златнцѣ кнноснѣю* Vuk₁., Crk., Hil₁., Mr., *златнцоу коньсноу* Rh., Dobril., Frol., Jur. | *клезь* (кнносѣнн) Nik., Dan., Dovolj., *склезь* Div., Sof., Hval., Vrut., *склези* Čajn., *склезы* Mir. kao *склазь* Mar., *скѣлазь* Zogr. | *ωбразъ кнносѣнн* Vuk₂; Mk. 3:26 *коньць* Čajn., Mlet. | *коньчнноу* Pripk., Vrut., Sof., Hval., Div., Nik., Kop. kao i Mar., Zogr.;

Mk. 6:13 *масломъ* Vrut., Mlet., Div., Hval., Nik., Dovolj. | *ωлѣмъ* Čajn., Pripk., Kop.;

Lk. 1:77 *оставленне* Pripk., Vrut., Nik., Hval., Div., Kop., Dovolj., Mlet., Šaf., Mir., Rh., Mr., Dobrm. kao Zogr. | *ωтпущенне* Čajn., Mar., Ban., Dobrš., Bd.; Lk. 3:3 *ωставленне* Čajn., Dovolj., Vrut., Hval., Div., Mlet., *ωставле* (!) Pripk., Nik., Ass., Mir., Bd., Rh., Mr., Sof. *def.* | Zogr., Mar., Savv., Ostr., Ban., Dobrm., Dobrš., Crk.; Mt. 26:28 *ωставленне* Čajn., Pripk., Kop., Mlet., Dovolj., Šaf., Ban., Crk., Mr., Bd., Ostr., Gal. kao Ass. | *ωтпущенне* Vrut., Nik., Mir., Vuk., Hil., Mar., Zogr., Savv. | *отданые* Hval.

U Mlet. se dosljedno upotrebljava leksema *масть*, a najčešće je to slučaj i s drugim bosanskim evanđeljima.

Mk. 14:3 *мастн* Mlet., Pripk., Nik., Kop., Hval., Div. | *моура* Čajn., Dan.; Mk. 14:5 *масть* Mlet., Pripk., Kop., Nik., Hval., Div., Dan. | *мѹро* Čajn.; Lk. 7:37 *мастн* Mlet., Čajn., Vrut., Pripk., Kop., Nik., Hval., Div., Dan.; Lk. 7:46 *мастнѹ* Mlet., Čajn., Vrut., Pripk., Kop., Nik., Hval., Div., Dan.; Lk. 23:56 *масть* Mlet., Kop., Div., *мастн* Vrut., Nik. | *моуро* Dan., dok Čajn. *def.*, Dovolj. *def.*, Sof. *def.*; Iv. 11:2 *мастнѹ* Vrut., Nik., Hval., Kop., Mlet. | *моуромъ* Dan., Čajn. *def.*, Dovolj. *def.*, Sof. *def.*, Div. *def.*; Iv. 12:3 *мастнне* Vrut., Mlet., Kop., Nik., Hval., Dan. | Čajn. *def.*,

² Najveći stepen odstupanja od prvobitnog ćirilometodskog prijevoda veže se za tekstove Preslavske književne škole, a te se leksičke inovacije u slavističkoj literaturi najčešće imenuju kao preslavizmi. Zografsko evanđelje najstariji je evanđeoski tekst u kojem se javljaju leksičke inovacije ovog tipa. Takav je slučaj npr. *старѣншна жрьчьскѣ* umjesto prvobitnog *архнрен* u stihu Mt. 21:15, 23 (usp. Slavova 1989:19).

Dovolj. *def.*, Sof. *def.*, Div. *def.*; Iv. 12:5 масть Vrut., Mlet., Nik., Kop., Hval., Dan.

| Čajn. *def.*, Dovolj. *def.*, Sof. *def.*, Div. *def.*

Mlet. pokazuje određeni nivo bliskosti s rukopisima četvrte redakcije čiji je predstavnik Konstantinopoljsko evanđelje iz 1383. godine. U izboru tih leksičkih oblika³ društvo mu najčešće pravi Čajničko evanđelje u okviru svog drugog predloška, a rjeđe Daničićevo evanđelje.⁴

T4 Mk. 1:35 н ютро ноць сѣщн зѣло Čajn., н оутро пощн сѣщн зѣло Šaf., Mlet., Xlud. 16, Ril., Konst., н ютро пощн зѣло W148 (*om. соущн*) | н оутро побрѣзгоу зѣло Gal., Ban. (*побрѣзгѣ*), Div., Kop. (*побрѣгѣ*), Nik. (*побрѣ_гѣ*), Dan. (*побрѣзѣгоу*), Hval. (*побрѣгоу*), Pripk. (*побрѣгѣ*) | н заоутра въ соумрачьно зѣло Mstisl., н заоутра въ соумрачно вельмн Vat., Vuk. (*сеумрачьно*); Mir. *def.*;

T4 Mk. 2:4 прнблнжнтн сѣ Mlet., прнблнжнтн сѣ Čajn., Konst., Šaf., Ril., Crk., Bd. | прнстѣпнтн Mar., Ass., Zogr., Savv., Mir., Vuk., Hil., Rh., Mr., Trn., Ban., Div., Kop., Nik., Hval., Sof., Pripk.;

T4 Mk. 2:25 трѣбованнѣ нмы Mlet., трѣбованнѣ нмѣ Čajn., Dan., Xlud. 16, трѣбованнѣ нмѣ Šaf., трѣбованнѣ нмѣ Konst., трѣбѣ нмѣ Čud. | трѣбова Pripk. Sof., Nik., Hval., Kop., Div., Trn., Gal., Mstisl. kao Mar., Ass., Zogr., трѣбова Savv. | Mir. ne navodi ovaj dio teksta;

T4 Mk. 3:8 ѡб онѣ полѣ Mlet., ѡтѣ онѣ полѣ Čajn., ѡб онѣ полѣ Rh., Mr., Bd., ѡб онѣ полѣ Konst. | сѣ оногѣ полѣ Vrut., Sof., Pripk., Hval., Div., Nik., Dan., Kop., н сѣ оногѣ полоу Gal., Trn., Mar., Zogr., н отѣ оногѣ полоу Mstisl., н оногѣ полѣ Čud.;

T4 Mk. 3:8 н ѡт тѣрѣда (*sic!*) Mlet., н ѡт тѣра Čajn., ѡт тѣра Šaf., н ѡт тѣра Konst., н ѡт тѣра Rh., Mr., Bd. | нже бѣхѣ въ тѣрѣ Vrut., Sof., нже бѣхѣоу| въ тоурѣ Div., нже бѣхѣоу въ тоурѣ Hval., нже бѣхѣоу оу тоурѣ Nik., (н ѡт тоурѣ) Dan., н нже въ тѣрѣ Mstisl. | н соущн въ тоурѣ Pripk., н сѣще въ тѣрѣ Kop., сѣщен въ тѣрѣ Mir., Crk., Hil., н сѣщенн о тѣрѣ Čud., н соущн о тѣрѣ Gal., н сѣштѣн о тоурѣ Trn., Mar., н сѣштѣн отѣ тоурѣ Zogr.;

T4 Mk. 3:20 хлѣба ѣстн Mlet., хлѣба ѣстн Kop., хлѣба ѣстн Šaf., Vuk., Crk.¹, Hil.¹, Trn. kao Mstisl., Čud. Konst. | хлѣба снѣстн Čajn., Pripk., Vrut., Sof., Hval., Div., Nik., Dan., Mir., Rh., Mr., Bd., Gal., Mar., Zogr.;⁵

³ Utjecaj četvrte redakcije vidljiv je i u izboru morfoloških oblika pa osim leksičkih varijanti u primjerima su navedene potvrde slaganja u izboru pojedinih morfoloških oblika. Osim toga, navodi se i isti red riječi kao jedan od kriterija za određivanje bliskosti pojedinih rukopisa.

⁴ S obzirom na to da autorici ovog rada nije dostupno Konstantinopoljsko evanđelje, analiza utjecaja četvrte redakcije na rukopis Mlet. izvršena je u dijelu Evanđelja po Marku na osnovu teksta Konst. koji donosi Voskresenski (1894). Za usporedbu su korišteni i bugarsko Šafarikovo evanđelje te raško Bogdanovo evanđelje koji su, također, predstavnici četvrte redakcije. Naravno, usporedba s ruskim rukopisima nikako ne znači da je taj utjecaj posljedica direktne veze bosanskih rukopisa s ruskim nego se pretpostavlja srodnost predložaka, čije je ishodište moglo biti atonsko, bugarsko ili raško.

⁵ Varijanta potječe iz T2 i nasljeđuju se u T3 i T4. Dalja istraživanja treba da pokažu da li je ova varijanta u Kop. ušla posredstvom četvrte ili druge redakcije, što je vjerovatnije. Takav je slučaj i npr. u stilu Mk. 5:3 gdje Čajn. i Kop. imaju вернгамн заједно sa Rh., Mr., Bd., Mstisl., Čud., Konst., dok оужемѣ желѣзѣннѣ imaju Pripk., Vrut., Hval., Nik., Div., Dovolj., (ужемѣ желѣзѣно) Sof.

T4 Mk. 3:22 бѣсовьсѣмь Mlet., Čajñ., Pripk., Nik., Crk., Hil., Bd., Čud., Konst., бѣсовстѣм Šaf. | бѣсѣ Mar., Zogr., Gal., Mir., Vat., Rh., Mp., Trn., Dobrš., Vrut., Hval.; бѣсн Sof., бѣсомь Vuk., Kop.;

T4 Mk. 3:31 ꙗбо Čajñ. Mlet., Šaf., Konst. | бо Kop. | же Vrut., Sof., Hval., Nik., Div., Mir., Trn., Gal., Mstisl., Čud., Mar.; же ꙗбо Dan., *om.* Pripk.;

T4 Mk. 4:8 растꙋщъ Mlet., Dan., растꙋще Čajñ., растꙋщъ Šaf., растꙋщъ Konst., растꙋщ Čud., растнше Pripk. | растн Vrut., Sof., расты Hval., Div., растнн Nik., расты Mir., Trn., Mar., растын Gal., Mstisl., расте Kop.;

T4 Mk. 4:8 прнплодоваше Mlet., Bd., Konst., прнплодовааше Šaf., прнплонваше Čajñ. | прнплодн Pripk., Vrut., Sof., Hval., Div., Kop., Nik., Dan., Mir., Vuk., Crk., Hil., Rh., Mp., Trn., Mar., Gal., Mstisl., пло^а Čud.;

T4 Mk. 4:8 на ·л̄· н на ·ξ· н на ·ρ̄· Čajñ., Mlet., Bd., Konst., на трдесат н на шестъ десат н на сто Šaf. | ѡво ·л̄· ѡво ·ξ· ѡво ·ρ̄· Pripk., Vrut., Sof., Kop., Hval., Div., Nik., Dan., Mir., (н на³ u Crk. је а другоє), Hil., Rh., Mp., ово трдесатн ово м ово съто Mar., ѡво ·л̄· ѡво ·ξ· ѡво ·ρ̄· Gal., Dobrš., Dobrm., трымн десатымн н шестню дестъ н сътымь Mstisl.;

T4 Mk. 4:21 положеть н Mlet., Dan., положеть Čajñ., положить его Konst. полагаєт сѧ Čud. | положєнь боудеть Pripk., Vrut., Sof., Hval., Div., Nik., Kop., Trn., положєнь бждеть Mar., Zogr., положєнь боудеть Mstisl., бываєтъ Gal.;

T4 Mk. 4:21 положєнь бждеть Mlet., Čajñ., Dan., положєнь бждет Šaf., положєнь боудеть Konst. | полагаєтъ Čud. | възложеть Pripk., възложеть н Sof., Vrut., Nik., Hval., Div., възложєнь бждеть Kop., възложать н Gal., възложѣтъ Trn., възложаты н Mar., възложать н Zogr., възложнт сѧ Mstisl.;

T4 Mk. 4:34 о҃тсоби Čajñ., Šaf., особь Mstisl., Čud., Konst.,⁶ Vuk., Mlet., Crk., Hil., Bd. | єдннь Div., Nik., Hval., Sof., Vrut., Pripk. kao Mar., Zogr., Gal., Mir., Rh., Mp., Trn., Dobrš.; єднно Kop.;

T4 Mk. 4:41 ꙗбоѡше се Čajñ., Dan., Mlet., Rh., Mp., Bd., оубоѡшѧ сѧ Trn., Šaf., Konst. | възбоѡше се Div., Kop., Nik., Hval., Sof., Vrut. kao Mar., Zogr., Mir., Vuk., Crk., Hil., възбоѡшѣ сѧ Dobrš.;

T4 Mk. 14:68 възгласн Mlet., Čajñ., Dan., Šaf. kao Dobrm., Trn., Curz., Čud., Konst. | възпѣтъ Zogr., Mar., Gal., Vuk., Ban., Kop., Nik., Hval., възпѣ Mstisl., (Div. *def.*, Mir. *def.*, Dobrš. *def.*).⁷

Mlet. zajedno sa Čajñ. u pojedinim primjerima prati rukopise četvrte redakcije i u izboru reda riječi:

T4 Mk. 4:31 зрънꙋ горꙋшнчнꙋ Mlet., зръно горꙋшнчно Čajñ., Nik., Dan., зерно гороꙋшнчно Konst., зръно гороꙋщчно Šaf. | зерноꙋ синапнꙋ Čud. | гороꙋшнчнѣ

⁶ Varijanta особь potječe iz T2 i nasljeđuje se u T3 i T4.

⁷ Broj primjera u kojima Mlet., Čajñ. i Dan. pokazuju bliskosti sa četvrtom redakcijom slavenskog prijevoda evanđelja znatno je veći nego što se ovdje navodi.

зрьнѣ Sof., гороушчнѣ зрьноу Pripk., Кор., горѹшно зрьно Vrut., гороушьноу зрьноу Hval., горюшчнѣ зрьнѣ Div., горюшнѣ зрьнѣ Gal., горюшѣнѣ зрьнѣ Mar., Zogr., гороушьно зрьноу Mstisl.;

T4 Mk. 1:34 многн злѣн сѹще разлнчннмн ѣзамн Čajn., многн злн сѹще разлнчннмн ѣзамн Mlet., многн злѣ соущее разлнчѣны ѣзы Bd., многы злѣ соущаа разлнчнмн ѣзамн Konst. | многн злѣ нмѹщаа разлнчымн недоугн Čud. | недоугн многн нмоуще разлнчнмн ѣзамн Pripk., недоугы нмоуще · разлнчнмн ѣзамн Div., многн недоугн нмоуще разлнчнмн ѣзамн Sof., Hval., многне нмѹще разлнчнне недѹгн Кор., многы недоугы нмоуште разлнчѣнѣмн ѣзамн Nik., (разлнчѣннмн) Dan., многы недоужѣны нмоуща разлнчѣны Gal., многы недоужѣныа н разлнчѣнымн недоугы Mstisl., мѣногы недѹжѣны нмѹшта разлнчѣны аса Mar.; многы недѹжѣныа нмѹшта разлнчѣны аса Zogr.; Vrut. def.;

T4 Mk. 2:19 дондѣже женнхѣ съ нмн ѣ створити постити се Mlet., дондѣже жѣннхѣ с нмн естъ постити се Čajn., дондеже женнхѣ с нмн ѣстъ постити са Konst., дондеже женыхѣ съ нмн естъ постити са Šaf. | постити се дондѣже женнхѣ съ нмн ѣ̃ Pripk., Sof., Nik., Dan., Hval., Div., постити се дондѣже естъ женнхѣ Кор., постити са дондеже съ нмн ѣстъ женнхѣ Gal., Mar., Zogr., алкати дондѣже съ нмн ѣстъ женан са Mstisl.;

T4 Mk. 3:6 нзышѣше фарнсе абне Čajn., нсышѣше парсѣн абне Mlet., нзышѣд фарнсен абне Konst., (нзышѣше) Bd., н нзышѣд фарнсен абне Šaf. | н абне ншышѣше парсѣне Pripk., н вышѣше фарнсѣн абне Vrut., Sof., Div., н вышѣдше парисѣне абые Hval., ншышѣше парнсѣ̃ om. н абне Кор., н абне ншышѣше фарисѣн Gal., н абне ншышѣше фарнсѣн Mar., Zogr.; Mstisl. om., н нзышѣше фарисѣи Čud.;

T4 Mk. 4:20 на добри землн снемн Mlet., на добрѣе землн сѣемн Čajn., на добрѣ землн снѣнн Dan. (A11), на добрѣн землн сѣаннн Konst. | на землн добрѣн сѣаннн Šaf., на зѣм добрѣи сѣаннн Čud. | сѣанн на добрѣн зѣмлн Pripk., (добри) Vrut., (сѣемн) Sof., снанн на добри землн Кор., снѣнн на добрѣн землн Nik., сыѣмы на добры землы Hval., сѣемн на добрѣн зѣмлн Div., сѣаннн на добрѣ землн Mar., сѣаннн на добрѣи землн Zogr., сѣаннн на добрѣ землн Gal., сѣанна въ добрѣ землн Mstisl.;

T4 Mk. 4:21 свѣтлынкѣ прнходнтъ Mlet., Čajn., Dan., Šaf., свѣтлынкѣ прнходнтъ Konst., свѣщникъ прнходнтъ Čud. | прнходнтъ свѣтлынкѣ Pripk., Sof., Div., Hval., (свѣтлынкѣ), Vrut., (свѣтлынкѣ) Кор., Nik., Mir., прнходитъ свѣтлынкѣ Gal., прнходнтъ свѣтлынкѣ Mar., Zogr., прнходнтъ свѣтлынкѣ Mstisl.;

T4 Mk. 3:9 да корабльцѣ бѹдетъ ѹ него Mlet., да корабль бѹдетъ ѹ него Čajn., Кор., да корабль бѹдетъ оу него Konst., Bd., Rh., Mr., да корабль бѹдетъ оу него Šaf. | да естъ прн немъ корабль Gal., да корабль стонтъ Mstisl., да корабль прнготова емѹ Čud. | да ладнца естъ прн немъ Pripk., (да def.) Vrut., Sof., Hval.,

Div., Nik., да естъ прн немъ ладннца Mar., Zogr.,⁸ да ладннца боудеть прн немъ Dan.

Voskresenski (1896: 300) zaključuje da je četvrta redakcija istovremeno iznikla u bugarskoj trnovskoj i srpskoj resavskoj sredini krajem 14. stoljeća. Voskresenski također smatra da je nakon toga, najvjerovatnije posredstvom mitropolita Kiprijana, prenesena u Rusiju, gdje se rasprostranila tokom 15. i 16. stoljeća. Međutim, leksički izbori raških rukopisa koje karakterizira prisustvo varijanti četvrte redakcije (Bd., Šč., Vv., Hil. 52) govori u prilog tezi da ishodište četvrte redakcije nije trnovsko-resavsko nego raško te da je ona starija nego je to Voskresenski mislio. U Bosni je taj tip teksta vjerovatno bio rasprostranjen početkom 15. stoljeća što se da zaključiti i s obzirom na potvrde u Čajn. i Mlet. koji su datirani u kraj 14. ili početak 15. stoljeća.

Specifičnost rukopisa četvrte redakcije ogleda se u konzervativnosti teksta⁹ što ih čini bližim rukopisima prve redakcije, nego je to slučaj s rukopisima druge i treće redakcije. Iz prethodno navedenih potvrda bliskosti Mlet. i Čajn. može se zaključiti da su ovi rukopisi prepisani s predloška koji je manje-više prošao utjecaj četvrte redakcije.

Ipak, na osnovu analize izvršene u dijelu Evanđelja po Marku taj je utjecaj daleko veći u Čajničkom nego u Mletačkom evanđelju. Naime, Čajn. gotovo redovito u okviru drugog predloška ide s rukopisima četvrte redakcije za razliku od Mlet. u kojem su zabilježeni primjeri odstupanja što je najvjerovatnije posljedica čuvanja stanja iz neke od ranijih verzija slavenskog prijevoda evanđelja. Osim toga, Mlet. pokazuje znatno veću bliskost s drugim rukopisima bosanske provenijencije nego je to slučaj s drugim predloškom Čajničkog evanđelja. U nastavku teksta dati su samo neki od zabilježenih primjera odstupanja Mlet. od Čajn. i rukopisa četvrte redakcije.

Mk. 5:10 вънѣ Čajn., Šaf., Hil. 52, Bd., Šč., Vv., внѣ Čud., вънѣ Konst. | въ нны Mstisl., Vuk., Hil., Crk. | кромѣ Zogr., Mar., Gal., Mlet., Vrut., Sof., Hval., Div., Nik., Kop., Mir., Rh., Mr., Dobrš., Ban., въ безданн Pripk.;

Mk. 9:25 повелѣваю Čajn., Crk., Hil., Bd., Konst. | велѣх Zogr., Mar., Ass., Savv., Gal., Mstisl., Mir., Vuk., Rh., Mr., Trn., Dobrš., Div., Kop., Nik., Mlet., Hval., Vrut., Pripk.;

Mk. 10:1 снхѣ се Čajn., Dan., Bd., снхѣша са Šaf., Konst. | прндоу Pripk., Vrut., Hval., Mlet., Nik., Kop., Div., прнхѣ Mar., Zogr., Gal., Dobrm.; прндоше Mir., Vuk., Dobrš., Curz., Trn., Ril., Hil., Rh., Mr., прндоша Mstisl.;

Mk. 14:14 внтаицца Čajn., внтаицца Šaf., Konst., обнтѣльицца Dobrm., Trn. | обнтѣль Zogr., Mar., Gal., Mstisl., Vuk., W148, Čud., Curz., Div., Kop., Nik. (≡Dan.), Mlet., Hval., Sof., Pripk.; Mir., Dobrš. *def.*

I pored brojnih leksičkih varijacija svojstvenih tipu T4 jedna skupina primjera u Mlet. pokazuje njegovo jedinstvo sa drugim bosanskim rukopisima te upućuje na njihovo zajedničko ishodište.

⁸ Leksemu корабль imaju i Gal., Mstisl., Čud., ali kontekst koji slijedi pokazuje da je u Mlet. i Čajn. iz predloška koji je prošao utjecaj četvrte redakcije.

⁹ Usp. K. Horálek 1954: 271, 292.

Mk. 7:32 нѣма Čajn., Sof., Pripk., Div., Kop., Nik., Mlet., Hval. kao Ass. | гѣгнѣва Vrut. kao Mar., Zogr., Savv., Mir.;

Lk. 8:45 ѣтнскѣютъ Čajn., Pripk., Vrut., Div., Kop., Nik., Mlet., Hval. kao Ass. | оутѣщаѣтъ Mar., Zogr. | оурнѣваѣтъ Savv.;

Lk. 13:9 Čajn., Vrut., Pripk., Kop., Div., Mlet., Nik. ispuštaju врѣме, a koje ima Dan. kao Mar. i Zogr.;

Lk. 16:11 мамонѣ Čajn., Pripk., Vrut., Div., Kop., Nik., Mlet., Hval. kao Ass. | жнѣтн Zogr., Savv., жнѣтн Mar., Mir.;

Lk. 24:25 неразѣумна(ѣ) Nik., Dan., Vrut., Mlet. kao Ass. | несѣмыслѣнѣнаѣ Mar., Zogr., Mir., Karp.; Čajn., Sof., Dovolj. *def.*;

Iv. 5:4 врѣмена Vrut., Hval., Kop., Nik., Dan., Vuk., Crk. kao врѣма Ass. za razliku od лѣта Mir., Rh., Mr., Bd. kao Mar., Zogr.; Savv. *def.*

U popisu leksičkih izbora Irene Grickat (1961–62: 279–280) a koji bi svjedočili o jedinstvu bosanskog stabla Mlet. odstupa u šest primjera. U tom pogledu Mlet. ne predstavlja tek jednu usmaljenu varijantu među bosanskim rukopisima već istodobno ide sa Čajničkim, ali i s Kopitarovim, Pripkovićevim i Sofijskim evanđeljem.

Mt. 24:39 вода Mlet., Čajn., Grig.-Gilj. kao Mar., Zogr., Savv., a drugi bosanski imaju потопъ kao Ass.;

Mt. 26:23 въ солнло Mlet., Čajn., Sof., Kop. kao Mar., Zogr., Ass., a drugi bosanski imaju въ трнвлн;

Mt. 27:26 бнѣ прѣдастъ Mlet., Čajn., Pripk., Vrut., Sof., Kop. kao Mar., Zogr., Ass., Savv., a drugi bosanski тѣпъ прѣдастъ;

Mk. 1:17 ловьца Mlet., Kop., Čajn., Pripk., Sof., Gal., Mstisl., Čud., Konst., Mar., Zogr., a drugi bosanski рыба̀ра;¹⁰

Lk. 5:28 въставъ нема Vrut. i Mlet., a drugi bosanski imaju въставъ ... нде.

Da je Mlet. imao istu pramaticu kao i većina drugih bosanskih rukopisa govori i upotreba grecizama koje je Horálek (1954: 65-80) odredio kao sekundarne, a na šta je ranije sumnjao i Jagić (1913). Navedeni grecizmi nisu posvjedočeni u kanonskim, a uglavnom, ni u rukopisima drugih slavenskih redakcija.

Lk. 16:6 вать (въть, вѣтъ) олѣѣ (олѣѣ) Čajn., Pripk., Vrut., Hval., Mlet., Div., Nik., Kop. | мѣръ олѣа Mar., Zogr. | мѣромъ масла Ban. мѣръ масла Šaf., dok Ass. i Savv. nemaju tog dijela teksta;

U Mlet. stih Iv. 11:44 glasi ovako:

Iv. 11:44 н абнѣ нзнѣ ѣмарн обѣзанъ ѣкроѣмъ ѣбруѣсомъ ногама н рѣкама кнрнѣмн
н лнѣ ѣго сѣдарѣмъ ѣбѣзано н гла нмѣ нѣсѣ разрѣшыте н н нѣдѣнте ѣго.

Jedno od mogućih objašnjenja za ovaj postupak pisara Mlet. gdje istovremeno upotrebljava i grecizam i slavenski ekvivalent, jeste to da je on pred sobom imao predložak u kojem je na margini zabilježen prijevod grčkog сѣдарѣмъ / ѣбруѣсомъ, odnosno кнрнѣмн / ѣкроѣмъ. Taj je

¹⁰ Usp. i prethodno navedeni primjer iz stiha Mt. 22:19 gdje Mlet., kao i Kop. ima preslavizam златнѣцъ, a drugi bosanski клѣзъ (склѣзъ).

marginalni zapis vjerovatno bio blizu riječi u glavnom tekstu pa je pisar prepisao oboje, kao da je glavni tekst. Druga bosanska bilježe grecizam. Izuzetak je Daničićevo evanđelje.

Iv. 11:44 кнрѣмы Hval., кнрѣмн Nik., Кор., кнрѣмн Vrut., Pripk., кнрѣамн Karp. | Čajn. *def.*, Sof. *def.*, Dovolj. *def.*, Rad. *om.* | оукроємь Dan., Dobrm., Dobrejš., Ban., Trn., Mar., Zogr., Savv., оукронмь Ostr., оукронмн Ass., оукрон Čud., Pg., оукраєшн Vuk., Hil., оукрашн Crk., корншн Rh., Mr., Bd. | досаждаєшн Mir.

Zaključak

Na temelju iznesenih zapažanja može se zaključiti da je Mletačko evanđelje djelimično zahvaćeno utjecajem četvrte redakcije. Taj je utjecaj znatniji u Čajn. nego u Mlet., a bliskost Čajn. i Dan. je daleko izraženija nego je to slučaj s Čajn. i Mlet. Konzervativniju tekstološku verziju čine Manojlovo, Divoševo, Nikoljsko, Čajničko evanđelje (izuzev drugog predloška) te Hvalov zbornik koja odgovara tipu T1. Posebnu tekstološku verziju čini Evanđelje iz Dovolje ali samo jednim svojim dijelom (Ev. po Mateju, djelimično Ev. po Luki). Ta verzija teksta odgovara drugoj redakciji slavenskog prijevoda (T2) po Voskresenskom. Leksika jurjevsko-mstislavljevog tipa samo je sporadično prisutna i u Kopitarovom, Pripkovićevom, Sofijskom i Vrutočkom evanđelju. Bitno je istaći da u izboru mlađih leksičkih oblika Dovolj. i Kop. najčešće imaju podršku bugarskog Trnovskog evanđelja što bi moglo govoriti o porijeklu predloška iz kojeg su inkorporirane mlađe varijante u navedene bosanske rukopise. Dalja istraživanja treba da pokažu odnos Daničićevog evanđelja prema prvoj i četvrtoj redakciji slavenskog prijevoda Evanđelja, kao i da pruže detaljniji uvid u tekstološke verzije crkvenih rukopisa bosanske srednjovjekovne književnosti.

Bibliografija

Izvori

- Ass. Codex Assemanius, Vatikanska apostolska biblioteka. Асеманиево евангелие: Факсимилно издание, “Наука и изкуство”, София 1981; izd. u ćirilčnom prijepisu: Kurz, J. (ed.) (1955): *Evangeliar Assemanov*. Kodex Vatikánský 3. slovanský, díl II, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha.
- Bd. Bogdanovo evanđelje (puni aprakos), srpski crkvenoslavenski, 13–14. stoljeće, Zbirka Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Leksičke varijante prema Mirosavljevom evanđelju u: Родић, Јовановић 1986.
- Crk. Crkolez br. 1 (puni aprakos), srpski crkvenoslavenski, sredina 13. stoljeća. Najveći dio rukopisa nalazi se u zbirci manastira Dečani, u zbirci Crkoleza, a manji dio, početak rukopisa, nalazi se u Grujićevoj zbirci Muzeja Srpske pravoslavne crkve u Beogradu. Leksičke varijante prema Mirosavljevom evanđelju u: Родић, Јовановић 1986.
- Čajn. Čajničko evanđelje (tetra), crkvenoslavenski bosanskog porijekla, 14–15. stoljeće, Muzej Crkve Uspenja Bogorodice i Crkve Vaznesenja Hristovog, Čajniče. Digitalne snimke iz kolekcije Foruma Bosnae; crno-bijele fotografije iz Arhiva Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

- Čud. Čudovski Novi zavjet, ruski crkvenoslavenski, 1354/5. god. Leksičke varijante iz Ev. po Marku u: Воскресенский (В) 1894. Izd.: митрополит Питирим (Нечаев) (2001): *Чудовская рукопись Нового Завета 1354 года. Труд свт. Алексия митрополита Киевского, Московского и всея Руси чудотворца*, Северный паломник, Москва 2001.
- Gal. Galičko evanđelje (tetra), ruski crkvenoslavenski, 1144. god. Leksičke varijante Ev. po Marku u: Воскресенский (А) 1894. Izd.: архим. Амфилохий (Сергиевский-Казанцев) (1882–1883): *Четвероевангелие Галичское 1144 года...*, I-III, Москва.
- Dan. (Nik.b) Daničićevo (Nikoljsko^b) evanđelje (tetra), crkvenoslavenski bosanskog porijekla, 14–15. stoljeće. Leksičke varijante prema Nikoljskom evanđelju u: Даничић, Ђ. (1864): *Никольско јеванђеље*, Државна штампарија, Биоград.
- Div. Divošev evanđelje (tetra), crkvenoslavenski bosanskog porijekla, prva četvrtina 14. stoljeća, Manastir Cetinje, br. 323. Leksičke varijante prema Hval. u: Kuna et al. 1986.
- Dobrm. Dobromirovo evanđelje (tetra), bugarski crkvenoslavenski, 12. stoljeće. Izd.: Велчева, Б. (1975): *Добромирово евангелие. Български паметник от началото на XII век*, Българска Академия на науките, София.
- Dobrš. Dobrejšovo evanđelje (tetra), bugarski crkvenoslavenski, prva polovina 13. stoljeća, Sofijska narodna biblioteka br. 307, dio čuvan u Beogradskoj narodnoj biblioteci (br. 214) uništen je 1941. Izd.: Цонев, Б. (1906): *Добръйшово четвроевангеле: Сръднобългарски паметникъ отъ XIII вѣкъ*, Български старини, кн. I, София. Digitalne snimke dostupne na stranici <http://europeana.eu>.
- Hil. Hilendarsko evanđelje (puni aprakos), srpski crkvenoslavenski, treća četvrtina 13. stoljeća, manastir Hilandar (rukopis br. 8), Sveta Gora. Leksičke varijante prema Mirosavljevom evanđelju u: Родич, Јовановић 1986.
- Hil. 52 Hilendarsko evanđelje №52, srpski crkvenoslavenski, posljednja četvrtina 13. vijeka. Navedeni su primjeri dostupni na popisu leksičkih razlika u: Пешикан 1989.
- Hval. Četveroevanđelje iz Zbornika Hvala krstjanina, crkvenoslavenski bosanskog porijekla, 1404. godine, Biblioteca dell'Universita, Bologna, Cod. 3575b. Izd.: Kuna, H., Gošić, N., Grabar, B., Jerković, V., Nazor, A. (1986): *Hvalov zbornik (faksimil, transkript i komentar)*, Svjetlost – Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- Ju. Jurjevsko evanđelje (puni aprakos), ruski crkvenoslavenski, 1119–1128. god., GIM, Sin. 1003. Leksičke varijante u: Алексеев 2005 (Evanđelje po Mateju), Воскресенский 1894 (Evanđelje po Marku).
- Karp. Karpinsko evanđelje (aprakos), 13–14. stoljeće, crkvenoslavenski makedonskog porijekla, Государственный исторический музей, Москва, колекција Нлудов. br. 28. Varijante iz Evanđelja po Mateju u: Алексеев 2005; varijante iz Evanđelja po Marku u: Воскресенский (А9).

- Izd.: Десподова, В., Бицевска, К., Пандев, Д., Митревски, Љ. (ред.) (1995): *Карпинско евангелие*, Македонски средновековни ракописи, 4, Прилеп–Скопје.
- Konst. Konstantinopoljsko evanđelje (tetra), ruski crkvenoslavenski, 1383. godina. Leksičke varijante za Evanđelje po Marku u: Воскресенский (Г) 1894.
- Kop. Kopitarovo evanđelje (tetra), crkvenoslavenski bosanskog porijekla, 14–15. stoljeće, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, br. 24. Leksičke varijante prema Hval. u: kritički aparat Hvalovog zbornika.
- Mar. Codex Marianus. Izd.: Jagić V. (ed.) (1883): *Quattuor evangeliorum, Versionis palaeoslovenicae, Codex Marianus glagoliticus, Characteribus cyrillicis transcriptum*, Apud Weidmannos, Berolini.
- Mir. Miroslavljevo evanđelje (puni aprakos), humska redakcija, 1161–1170, Narodna biblioteka Srbije, Beograd, br. 1536. Izd.: Родић, Н., Јовановић, Г. (1986): *Миротлављево јеванђеље – критичко издање*, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа САНУ, I одељење, књ. XXXIII, Институт за српскохрватски језик САНУ, Београд.
- Mlet. Četveroevanđelje iz Mletačkog zbornika, crkvenoslavenski bosanskog porijekla, 14. stoljeće, Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia. Faksimilno izd.: Pelusi, S. (1991): *Novum Testamentum Bosniacum Marcianum*, Studio Editoriale Programma, Padova.
- Mp. Mokropoljsko evanđelje (puni aprakos), srpski crkvenoslavenski, sredina 13. stoljeća. Leksičke varijante prema Miroslavljevom evanđelju u: Родић, Јовановић 1986.
- Mstisl. Mstislavovo evanđelje (aprakos), ruski crkvenoslavenski, 1117. godina (12. stoljeće). Leksičke varijante za Evanđelje po Marku prema: Воскресенский (Б) 1894. Izd.: Жуковская, Л. П., Владимирова, Л. А., Панкратова, Н. П. (1983): *Апракос Мстислава Великого*, Институт русского языка им. В. В. Виноградова, Государственный исторический музей, Москва.
- Nik. Nikoljsko evanđelje (tetra), crkvenoslavenski bosanskog porijekla, 14–15. stoljeće, Biblioteca Sir Chester Beatty, Dublin, W147. Izd.: Даничић, Ђ. (1864): *Николско јеванђеље*, Државна штампарија, Биоград.
- Pripk. Pripkovićevo evanđelje (tetra), crkvenoslavenski bosanskog porijekla, 14–15. stoljeće. Fotografije iz Arhiva Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Rh. Raškohilandarsko evanđelje (tetra), srpski crkvenoslavenski, kraj druge četvrtine 13. stoljeća, manastir Hilandar, Hil. br. 22. Leksičke varijante prema Miroslavljevom evanđelju u: Родић, Јовановић 1986.
- Savv. Savina knjiga. Izd.: Щепкин, В. Н. (1903): Саввина книга, у: *Памятники старославянского языка*, Том I, вып. 2, Отдѣленія русскаго языка в словесности Императорской Академіи наукъ, Санктпетербургъ; Князевская, О. А., Коробенко, Л. А., Дограмаџиева, Е. П. (подг.) (1999): *Саввина книга: древнеславянская*

- рукопись XI, XI – XII и конца XIII века*, ч. 1, Индрик, Москва. Digitalna verzija na: <http://unikdoc.rusarchives.ru/GRSearch/Search/Details/7154f8df-cfba-4530-81e7-6b0ba4c4bb86?AspxAutoDetectCookieSupport=1>
- Sof. Sofijsko evanđelje, crkvenoslavenski bosanskog porijekla, 14–15. stoljeće, Nacionalna biblioteka “Kiril i Metodij”, Sofija, br. 23 i br. 468. Digitalne snimke dostupne na: <http://europeana.eu>.
- Šaf. Šafarikovo evanđelje (tetra), bugarski crkvenoslavenski, 14. stoljeće. Izd. varijanata prema Mar.: Polívka, Gj. (1887): Bugarsko četverojevangjelje u biblioteci českog muzeja u Pragu, *Starine*, knj. 19–20, JAZU, Zagreb, 193–250.
- Šč. Šišatovačko evanđelje (tetra), srpski crkvenoslavenski, kraj 13. stoljeća, Kopitareva zbirka br. 12. Navedeni su primjeri dostupni na popisu leksičkih razlika u: Пешикан, 1989.
- Trn. Trnovsko evanđelje (tetra), bugarski crkvenoslavenski, 13. stoljeće. Leksičke varijante prema Marijanskom evanđelju u: Valjavec, M. K. (1889) Trnovsko tetrajevanđelje, *Starine*, 21, Zagreb, 1–68.
- Vrut. Vrutočko evanđelje (tetra), crkvenoslavenski bosanskog porijekla, kraj 14. stoljeća, Univerzitetska biblioteka “Kliment Ohridski”, Skoplje. Izd.: Nakaš, L. (2015): *Vrutočko bosansko četveroevanđelje*, Forum Bosnae, Sarajevo.
- Vuk. Vukanovo evanđelje (puni aprakos), zet., kraj 12. stoljeća. Faksimilno izd.: Врана, J. (1967): *Вуканово еванђеље*, Српска академија наука, Београд.
- Vv. Vojvodičko evanđelje (tetra), srpski crkvenoslavenski, treća četvrtina 13. stoljeća, Grujićeva zbirka. Navedeni su primjeri dostupni na popisu leksičkih razlika u: Пешикан, 1989.
- Zogr. Codex Zographensis. Izd.: Jagić, V. (1879): *Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus; characteribus cyrillicis transcriptum, notis criticis prolegomenis appendicibus auctum*, Berolini.
- Xlud 16 Četveroevanđelje Kolekcije Hludova br. 16, bugarski crkvenoslavenski, 14. stoljeće. Leksičke varijante za Evanđelje po Marku u: Воскресенский (A39) 1894.

Rječnici

1. *Slovník jazyka staroslověnského*. Academia, nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 1958-1997.

Literatura

1. Алексеев, А. А. et al. (2005): *Евангелие от Матфея в славянской традиции*, Российское библейское общество, Санкт-Петербург.

2. Цейтлин, Р. М. (1977): *Лексика старославянского языка: Опыт анализа мотивированных слов по данным древнеболгарских рукописей X—XI вв.*, Академия наук СССР, Институт славяноведения и балканистики, Москва.
3. Грицкат, И. (1961–62): Дивошево јеванђеље. Филолошка анализа, *Јужнословенски филолог*, књ. XXV, САНУ, Београд, 227–295.
4. Horálek, K. (1954): *Evangeliaře a Čtveroevangelia. Příspěvky k textové kritice a k dějinám staroslověnského překladu evangelia*, SPN, Praha.
5. Jagić V. (izd.) (1883): *Quattuor evangeliorum, Versionis palaeoslovenicae, Codex Marianus glagoliticus, Characteribus cyrillicis transcriptum*, Apud Weidmannos, Berolini.
6. Jagić, V. (1913): *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, Berlin 19132 (Wien 19001).
7. Јерковић, В. (1975): *Палеографска и језичка испитивања о Чајничком еванђељу*, Матица српска, Београд.
8. Јовановић, Г. (1987): Јеванђељска лексика у јужнословенској ћирилској традицији, *Јужнословенски филолог*, бр. XXXIV, САНУ, Институт за српски језик, Београд, 65–83.
9. Kardaš, M. (2014): О jezičkim i grafijskim odlikama Sofijskog bosanskog evanđelja, *Forum Bosnae*, 66, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 138–149.
10. Kuna, H., Gošić, N., Grabar, B., Jerković, V., Nazor, A. (1986): *Hvalov zbornik (faksimil, transkript i komentar)*, *Svjetlost – Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, Sarajevo.
11. Kuna, H. (2008): *Srednjovjekovna bosanska književnost*, Forum Bosnae, Sarajevo.
12. Львов, А. С. (1966): *Очерки по лексике памятников старославянской письменности*, Наука, Москва.
13. Nakaš, L. (prir.) (2014): *Vrutočko bosansko četveroevanđelje*, transliteracija Mehmed Kardaš, prijevod pogovora Desmond Maurer, Međunarodni Forum Bosnae, Sarajevo.
14. Pelusi, S. (1991): *Novum Testamentum Bosniacum Marcianum*, Studio Editoriale Programma, Padova.
15. Родић, Н., Јовановић, Г. (1986): *Мирослављево јеванђеље – критичко издање*, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа САНУ, I одељење, књ. XXXIII, Институт за српскохрватски језик САНУ, Београд.
16. Славова, Т. (1989): Преславска редакција на Кирило-Методијевија старобългарски евангелски превод, *Кирило-Методијевски студии*, кн. VI, Кирило-Методијевският научен център към БАН, София, 15–129.
17. Воскресенский, Г. А. (1894): *Евангелие от Марка по основным спискам четырех редакций рукописного славянского евангельского текста с разночтениями из 108 рукописей Евангелия XI–XVI вв.*, Москва.
18. Воскресенский, Г. А. (1896): *Характеристические черты четырех редакций славянского перевода Евангелия от Марка. По сто двенадцати рукописям Евангелия XI–XVI вв.*, Книга по требованию, Москва.

THE POSITION OF THE VENETIAN GOSPEL AMONG THE OTHER MANUSCRIPTS OF THE BOSNIAN MEDIEVAL LITERACY

Abstract

The Venetian Miscellany is one of the preserved collections of Bosnian medieval literature. The manuscript of the the Venetian Miscellany is not preserved in its entirety. Given the linguistic traits of the Venetian Miscellany, his date should be sought at the end of the 14th or the beginning of the 15th century. This paper will try to illuminate some lexical characteristics that have not been scientifically explained so far. Namely, the paper will attempt to illustrate the relationship of the lexicon of the Venetian Miscellany to the other manuscripts of the Bosnian medieval literacy, as well as to the manuscripts of other Slavic traditions.

Keywords: The Venetian Miscellany, The Cajnice Gospel, Danicic's Gospel, Bosnian literary traditions